

Β'

ΕΚΘΕΣΙΣ

τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ τῶν ἰδιωμάτων ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ συντάκτου τοῦ Κέντρου κ. Νικ. Κοντοσοπούλου εἰς Κύπρον πρὸς συγκέντρωσιν γλωσσικοῦ ὕλικου, εἰς ἐκτέλεσιν ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (συνεδρία 23ης Μαΐου 1969).

Πρὸς τὴν Σὴν Σύγκλητον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ἐν τὰ ὅθ α

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω Ὑμῖν τὰ κάτωθι :

Ἐντολῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετέβην κατὰ μῆνα Νοέμβριον μετὰ τοῦ συντάκτου τοῦ Κέντρου κ. Νικ. Κοντοσοπούλου εἰς Κύπρον, ἔνθα ἐγὼ μὲν παρέμεινα ἐπὶ 15θήμερον (12 - 27 Νοεμβρίου), ὁ δὲ κ. Κοντοσόπουλος ἐπὶ 25 ἡμέρας (12 Νοεμβρίου - 5 Δεκεμβρίου).

Σκοπὸς τῆς μεταβάσεως ἦτο ἡ διαπίστωσις ὀρισμένων φωνητικῶν φαινομένων τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου, ὁ καθορισμὸς τῶν διαλεκτικῶν ζωνῶν τῆς νήσου καὶ ἡ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Κύπρου καθιέρωσις κοινῶν φωνητικῶν συμβόλων πρὸς καταγραφὴν τῶν διαλεκτικῶν κειμένων ὑπὸ τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Κύπρου.

Ἄμα τῇ ἀφίξει ἡμῶν εἰς Λευκωσίαν ἤλθομεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἐκεῖ Ἐπιστημονικοῦ Κέντρου κ. Θεοδώρου Παπαδοπούλου, ὅστις ἀμέσως ἐξεδήλωσε τὴν ἀμέριστον αὐτοῦ συμπαράστασιν. Ἐν κοινῇ συνεργασίᾳ μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν συντακτῶν τοῦ Κέντρου κ.κ. Μ. Χριστοδοῦλου καὶ Α. Ρουσούνιδη καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑφ' ἡμῶν τεθέντων προβλημάτων καθωρίσθη τὸ πρόγραμμα ἐργασίας καὶ ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἐπιλεγέντων πρὸς μελέτην διαμερισμάτων τῆς νήσου.

Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ συνεργασία μας μετὰ τοῦ κ. Χριστοδοῦλου, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν δοκιμωτάτου μελετητοῦ καὶ ἀρίστου γνώστου τῶν φαινομένων τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου.

Ἡ διάθεσις εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ κ. Θ. Παπαδοπούλου μεταφορικοῦ μέσου καὶ ἡ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας συνεργασία μετ' ἡμῶν τῶν συντακτῶν κ.κ. Μ. Χριστοδοῦλου καὶ Α. Ρουσούνιδη ἐπέτρεψαν τὴν ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι πλήρη ἐπίτευξιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἡμῶν σκοποῦ.

Ἐν ἀναλύσει τὸ ἔργον ἡμῶν διαγράφεται ὡς ἀκολούθως :

1) Ἐπεσεκέφθημεν δέκα καὶ τρία σημεῖα τῆς Κύπρου καὶ συνεκεντρώσαμεν γλωσσικὸν ὕλικόν, ἀλλὰ κυρίως διὰ μαγνητοφώνου κατεγράψαμεν τὸν προφορικὸν λόγον τῶν χωρικῶν εἰς δέκα ταινίας. Μεταξὺ τῶν πληροφοριοδοτῶν καταλέγεται καὶ εἰς Τοῦρκος

όμιλῶν μόνον τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον. Αυτόνοήτον εἶναι ὅτι οὕτως ἐπλουτίσθη καὶ ἡ καταρτιζομένη διαλεκτικὴ ταινιοθήκη τοῦ Κέντρου.

Διὰ τῆς καταγραφῆς τῶν κυριωτέρων γλωσσικῶν φαινομένων τῆς διαλέκτου καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὕλικου τοῦ ἐν Λευκωσίᾳ Ἐπιστημονικοῦ Κέντρου καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ κ. Χριστοδούλου διηρέθη ἡ νῆσος εἰς 18 γλωσσικὰ διαμερίσματα, ἔχοντα ἐμφανεῖς φωνητικὰς καὶ μορφολογικὰς διαφορὰς μεταξὺ των καὶ χρῆζοντα ἰδιαιτέρας ἑκαστον ἐρεύνης. Τὰ διαμερίσματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Καρπασίας, 2) Μεσαριάς, 3) Δυτικῆς Μεσαριάς, 4) Κερυνείας, 5) Κοκκινόχωριῶν, 6) Παραλιμνίου, 7) Λάρακος, 8) Πιτσυλιᾶς, 9) Ὀρεινῆς, 10) Λεμεσοῦ, 11) Ἐπισκοπῆς, 12) Κρασσοχωριῶν, 13) Μαρθάσης, 14) Σολέας, 15) Τυλληρίας, 16) ΒΔ. Πάφου, 17) Νοτίου Πάφου καὶ 18) Κεντρικῆς Πάφου.

Μόνον διὰ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν πλήρους συλλογῆς γλωσσικοῦ ὕλικου ἐξ ἑκάστου τῶν διαμερισμάτων τούτων τῆς νήσου θὰ καταστῇ δυνατὴ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἀξιολόγησις τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου, ἣτις εἶναι πλουσιωτάτη εἰς φωνητικὰ φαινόμενα καὶ εἰς ἀρχαιοπινῆ καὶ βυζαντινὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν πρόποντα τρόπον ἀντιπροσώπευσις αὐτῆς εἰς τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς καὶ τῶν διαλέκτων, τὸ ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐπὶ πλέον ἡ γνώσις τῆς διαλέκτου ταύτης εἶναι ἀπαραίτητος καὶ διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ γλωσσικοῦ ἄτλαντος τῆς νήσου ὡς καὶ διὰ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ γλωσσικὴ δὲ αὕτη διερεύνησις τῆς Κύπρου, καὶ μόνον αὕτη, καταρτίζει τὰ ἐπιχειρήματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος ἀμφισβητοῦν ἢ καὶ ἀρνοῦνται τὴν ἑλληνικότητα τῆς νήσου.

2) Καθωρίσθησαν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου τὰ πρὸς χρῆσιν κοινὰ μετὰ τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας φωνητικὰ σύμβολα διὰ τὴν καταγραφὴν τῶν διαλεκτικῶν κειμένων τῆς νήσου (βλ. τὸν συνημμένον πίνακα).

Τὸ μέχρι σήμερον ἐκ τῆς Κύπρου διαλεκτικὸν ὕλικὸν τὸ ἐμπεριεχόμενον εἰς τὰ χειρόγραφα τὰ ἀποκείμενα εἰς τὰ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, καθὼς καὶ τὸ δημοσιευθὲν εἰς διάφορα Κυπριακὰ ἔντυπα (περιοδικὰ, βιβλία κλπ.) παρουσιάζει ποικιλίαν γραφῆς τῆς αὐτῆς λέξεως πολλάκις καὶ εἰς τὸν ἴδιον τόμον τοῦ περιοδικοῦ, ἀναλόγως τοῦ πῶς ἀντιλαμβάνεται καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν φωνητικὴν καταγραφὴν τῆς λέξεως ὁ συλλογεὺς γλωσσικοῦ ἢ λαογραφικοῦ ὕλικου ἢ καὶ ὁ συγγραφεὺς σχετικῆς μελέτης.

Οὕτω δείγματος χάριν σημειῶνω ὅτι ἐκ διαφόρων Κυπριακῶν διαλεκτικῶν κειμένων διεπίστωσα, μετὰ γενομένην ἔρευναν, δώδεκα τύπους γραφῆς τοῦ συνδέσμου *καί*, ὡς ἀκολούθως: *καί*, *κ'αί*, *τσαί*, *τῶαί*, *τσιαί*, *τσ'αί*, *τζαί*, *τζαί* (ζ παχύ), *τζαί*, *τζαί*, *τζ'αί*, καὶ *jaί*. Καὶ ταῦτα προφανῶς διὰ τὴν ἀδελφότητα ἢ προφορὰ τοῦ οὐρανικοῦ κ πρὸ τοῦ φθόγγου *e*. Παρομοίᾳ ποικιλίᾳ γραφῆς παρουσιάζεται εἰς πλῆθος ἄλλων λέξεων, ἰδίως δὲ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς προφορᾶς τῶν διπλῶν συμφώνων εἴτε παραδεδομένων εἴτε νεώτερον ἀναπτυχθέντων. Σημειωτέον ὅτι διπλᾶ σύμφωνα παρατηροῦνται καὶ ἐν ἀρχῇ λέξεων.

Ἡ τοιαύτη ποικιλία γραφῆς τὰ μέγιστα δυσχεραίνει τὴν χρῆσιν τῶν Κυπριακῶν λέξεων κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, ὅπου καὶ ἡ φωνητικὴ,

κατὰ τὸ δυνατόν, ἀπόδοσις καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ τύπου ἀποτελοῦν βασικὸν στοιχεῖον τοῦ ἄρθρου.

Ἡ καθιέρωσις λοιπὸν σταθερῶν φωνητικῶν συμβόλων ἦτο ἀπαραίτητος, ὡς ἔχει ἤδη γίνει καὶ δι' ἄλλας διαλεκτικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (Πόντον, Τσακονιὰν κλπ.).

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας αὐτονόητον τυγχάνει ὅτι, ἔνεκα τῆς ἐκτάσεως τῆς νήσου καὶ τῆς ταχείας ἐξαφανίσεως τῶν διαλεκτικῶν στοιχείων τῆς γλώσσης, ἐπιβάλλεται εἰς τὸ μέλλον ἢ κατ' ἔτος ἀποστολὴ συντακτῶν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἰς Κύπρον καὶ πρὸς πληρεστέραν διάσωσιν τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ καὶ πρὸς συνεργασίαν, καθοδήγησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν συντελουμένης ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου ἐργασίας, τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ὁποίας ἐξυπηρετοῦν ἀπολύτως τοὺς σκοποὺς τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

Δεδομένου μάλιστα ὅτι τὸ Κέντρον Ἐπιστ. Ἐρευνῶν τῆς Λευκωσίας ἔχει καταγράψει ἐπὶ μαγνητοταινιῶν πολὺ καὶ ποικίλον ὕλικόν, καθίσταται ἀναγκαῖον ἵνα τοῦτο ἀντιγραφῇ κατ' ἐπιλογὴν ἐπὶ μαγνητοταινιῶν διὰ τὴν διαλεκτικὴν ταινιοθήκην τοῦ Κέντρου τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ, ἀλλὰ καὶ μεταγραφῇ, τῇ βοήθειᾳ Κυπρίου συντάκτου αὐτοῦ, ἵνα χρησιμοποιηθῆται κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Λεξικοῦ.

Εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν εἶχομεν τὴν πλήρη συμπαράστασιν τοῦ Προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου πρὸς τὸν ὁποῖον, ἅμα τῇ ἀφίξει ἡμῶν, εἶχομεν τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσωμεν τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἀκαδημίας, καθὼς καὶ τὴν συμπαράστασιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Κ. Σπυριδάκη, τοῦ Ὑφυπουργοῦ Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως κ. Πατρόκλου Σταύρου, καὶ τῶν ἄλλων ἀρμοδίων Κυβερνητικῶν ὑπηρεσιῶν, τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Βιβλιοθήκης Φανερωμένης κ. Κ. Χατζηψάλτου, τῶν κατὰ τὸπους κληρικῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Κυπριακοῦ Τύπου, ὅστις διὰ καταλλήλων δημοσιευμάτων ἐξῆρε τὴν ἐπιστημονικὴν σημασίαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ὡς καὶ τὸ συντελούμενον ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας ἔργον.

Περαίνων ὀφείλω νὰ τονίσω καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ παρασχεθεῖσαν φιλοξενίαν καὶ προθυμίαν πρὸς συνεργασίαν καὶ νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας πρὸς ἅπαντας τοὺς συμβαλόντας καθ' οἷονδήποτε τρόπον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν.

Ἰδιαιτέρως δὲ εὐχαριστοῦμεν τὸν Διευθυντὴν τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν κ. Θ. Παπαδόπουλον καὶ τοὺς συντάκτας κ. κ. Μ. Χριστοδούλου καὶ Α. Ρουσούνιδην, διότι, πλὴν τῆς ὑπὸ τούτων, ὡς ἐλέχθη, ἐπιστημονικῆς συμπαραστάσεως, ἐλάβομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ θέσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὰς βάσεις μελλοντικῆς ἐργασίας καὶ συνεργασίας ἐπὶ θέματος κοινοῦ ἐπιστημονικοῦ διαφέροντος, ἐξυπηρετοῦντος καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ Λεξικοῦ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν Κύπρον ἰδιαιτέρως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12ῃ Ἰανουαρίου 1970

Μετὰ τιμῆς καὶ σεβασμοῦ

Ὁ Διευθυντὴς

Δ. Β. Βαγιακάκος

Π Ι Ν Α Ξ

Συμβολικῆς παραστάσεως τῶν φθόγγων τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου

Σύμφωνα	Σύμβολον	Παραδείγματα
κ δασύ	κ̇	ἡ κ̇ελε̇ (≡ κεφαλή)
κκ + a, o, u	κ-κ̇	τὸ κ̇οκ-κ̇αλο
κ + e, i	κ̂ κ̃ κ̄	κ̂ερι κ̃ερι κ̄ερι
κι + a, o, u	κ̇ι̂	τά κ̇ολόκ̇ια (≡ κολοκύνθαι)
ν + τσ	ντ̂ζ̂	ἔν τ̂ζ̂αι θέλω (≡ δὲν θέλω)
γκ (γγ) + e, i	ντ̂ζ̂	ἄντ̂ζ̂ελος
π δασύ	π̇	ἡ μάπ̇α (≡ σφαῖρα)
ππ	π-π̇	ἀπ-π̇αρος (≡ ἵππος)
τ δασύ	τ̇	ποτ̇έ
ττ	τ-τ̇	ἡ μούτ-τ̇η (≡ μύτη)
χ + e, i	σ̂ χ̂	τὸ σ̂έριν (≡ χέρι) τὸ χ̂έριν (≡ χέρι)
σι̂	σ̂	τρακόσ̂α (≡ τριακόσια)
ξι̂	ξ̂	δεξ̂ιά (≡ δεξιὰ)
ψι̂	ψ̂	τ' ἀνήψ̂α (≡ οἱ ἐξάδελφοι)
ξι̂	ξ̂	τὰ τραπέξ̂α (≡ αἱ τράπεζαι)
ν ὑπερωϊκὸν + i	ν̇	
λ ὑπερωϊκὸν + i	λ̇	
ρ ἔντονον ἀρχικὸν	ρ̇	
Διπλᾶ σύμφωνα	Θὰ χωρίζονται διὰ μικρᾶς παύ- λας π.χ. : λ-λ, μ-μ, ν-ν, θ-θ, ρ-ρ, σ-σ, ξ-ξ, φ-φ.	ἀλ-λά, ἀμ-μάτιν, ἄν-να, ἄθ-θρωπος, τσέρ-ρατα (≡ κέ- ρατα), χάλασ-σα (≡ θάλασ- σα), ζίζ-ζιρος (≡ τέτιξ), συφ-φωνῶ.